

Організаційна роль газети «Роден край» (Одеса) у створенні та популяризації діяльності національно-культурних товариств болгарської громади в Україні

В.М. Швець*

Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

*Corresponding author. E-mail: krum2003@ukr.net

Paper received 21.10.15; Accepted for publication 30.10.15.

Анотація. У статті розглянуто роль газети «Роден край» у створенні та популяризації діяльності болгарських національно-культурних товариств в Україні. Досліджуваний період, позначений відмовою від радянських догм і пошуком нових підходів до функціонування етнічних меншин, припадає на першу половину 90-х років ХХ ст. Проаналізовано редакційну політику видання щодо національних товариств, які вели активну політичну діяльність, зокрема автономістського характеру. Розглянуто ініціативи газети «Роден край» зі створення в Україні Асоціації болгарських національно-культурних товариств та організацій й обрання її керівників.

Ключові слова: преса національних меншин, редакційна політика, національно-культурні товариства, «Роден край»

Вступ. Короткочасний період політики коренізації, здійснюваної у 20–30-х роках ХХ ст., сприяв значному розквіту болгарської культури в Радянській Україні [4]. У цей час виходили друком періодичні видання болгарською мовою, серед засновників яких були не лише органи виконавчої влади, а й колгоспи та машинно-тракторні станції [2, с. 119-121].

Однак уже наприкінці 30-х років болгарські національні райони як окремі адміністративні одиниці були ліквідовані, що призвело до занепаду національної освіти, преси та книговидавництва [3, с. 45]. У повоєнний час реалізувати свій творчий потенціал окремі представники болгарської громади могли виключно в сусідній Молдові. Саме там у другій половині 1988 р. як додаток до газ. «Советская Молдавия» починає виходити болгарською мовою суспільно-політичне та літературно-художнє видання «Родно слово».

Популярність нового видання серед болгарської громади Бессарабії спонукала владу Одещини відреагувати на запити часу. Уже в липні 1989 р. під назвою «Роден край» вийшов друком спеціальний випуск газети «Знамя коммунизма», органу Одеського обкому КПУ та обласної ради народних депутатів. Перший номер газ. «Роден край» як офіційного додатка до газ. «Знамя коммунизма» побачив світ 30 липня 1990 р. Обсяг газети скоротився до 4-х сторінок, періодичність виходу становила 1 раз на тиждень.

Короткий огляд публікацій за темою. Дослідженню преси болгарської національної меншини в Україні (на різних історичних етапах) присвячено праці Н. Яблоновської, Е. Стоянової, Ю. Колісника (автора монографії «Преса національних меншин України»), М. Дихана, І. Грека, І. Пушкова, Н. Атанасової. На окрему увагу заслуговують видані за ред. Д. Костової збірники документів і матеріалів з нагоди виходу ювілейних випусків газ. «Роден край». Проте суспільно-політичний компонент інформаційного наповнення видань болгарської громади в розвідках згаданих авторів згадувався спорадично і не став предметом детального розгляду.

Метою дослідження є з'ясування ролі періодичних видань болгарської меншини в Україні (і передусім газети «Роден край») у створенні та популяризації діяльності національно-культурних товариств.

Матеріали і методи дослідження. Для досягнення основної мети дослідження застосовано комплексне

посвідчення методів проблемно-тематичного, порівняльно-історичного, системно-хронологічного аналізу. Застосування статистичного методу ускладнювалося об'єктивними труднощами, пов'язаними з пошуками річних комплектів видання: приміром, до бази даних автора не увійшли і, відповідно, не були опрацьовані №№ 31, 38 за 1991 р.

Результати та обговорення. У 1990 р. чи не найбільшу активність серед ще не численних національно-культурних об'єднань Одещини виявляло Товариство бессарабських болгар імені Св. Кирила та Мефодія (Болград), відділення якого функціонували навіть на території сусідньої Молдови. Уже з першого номера газ. «Роден край» приділяє належну увагу висвітленню позиції керівників Болградського товариства з багатьох питань суспільно-політичного життя регіону. Особливо детально видання фіксувало діяльність болгарських активістів, спрямовану на боротьбу з «націоналістичним екстремізмом» Народного фронту Молдови, окремі діячі якого виступали за повернення Бессарабії до складу так званої Великої Румунії. Цим закликam лідери Товариства імені Св. Кирила та Мефодія, перетворивши, на думку деяких співвітчизників, етнічний чинник на інструмент боротьби за владу, протиставили ідею створення «нової державної формації» – болгарської (болгарсько-гагаузької) автономної республіки (округу), покликаної надійно захистити громадянські, економічні та соціальні права двох етнічних меншин.

З огляду на статус додатка до видання Одеського обкому партії, редакція назвала подібні думки суперечливими і закликала читачів долучитися до дискусії напередодні підписання нового Союзного договору (1990. – № 3. – С. 2). Опублікувавши статтю А. Гайдаржі «Болградська чи болгарська автономія?» (1990. – № 11. – С. 3), газета остаточно перейшла до жорсткої критики «безвідповідальної та націоналістичної» діяльності очільників товариства.

На сторінках видання почастішала поява матеріалів з промовистими назвами «Атавізм», «Засуджують сепаратизм» тощо. У рубриці «До питання про оновлений Союз» своє негативне ставлення до створення болгарсько-гагаузької автономії дістали змогу висловити широкі верстви суспільства: від рядових колгоспників-механізаторів до представників інтелігенції та партійних діячів. Риторика матеріалів рясніє характе-

рними висловами на кшталт «націонал-екстремізм», «розпалювання міжнародної ворожнечі», «поділ людей на національності». До цькування Товариства імені Св. Кирила та Мефодія долучилися також районні компартійні видання, зокрема газ. «Ленинская искра» (Арциз). Окремі, найбільш уїдливі матеріали головний редактор «РК» згодом розмістив і на сторінках свого видання. А в статтях за підписом самого І. Кондова опонентів з Болграда названо «щойно виплутаними псевдодемократами» та «націоналістами-плутаниками» (1991. – № 6. – С. 1).

Логічним завершенням дискусії навколо ролі та місця товариства в житті болгар регіону могла б стати порада І. Македонського, першого секретаря Болградського райкому КПУ, відмовитися від політичної діяльності і допомагати владі виключно у сфері культурного розвитку діаспори (1991. – № 3. – С. 2). Натомість вона лише збільшила градус протистояння і надихнула окремих дописувачів «РК» на заклики до саморозпуску організації або відмови від імен Кирила та Мефодія в назві товариства. Прикметно, що видання інших етнічних меншин в Україні в цей час стають важливим чинником формування національно-політичної свідомості своїх читачів [5, с. 42].

Після здобуття Україною незалежності відносини між газ. «Роден край» та Товариством імені Св. Кирила та Мефодія залишалися напруженими. Попри те що за часів А. Гайдаржі (нового редактора газети) видання було відоме непоступливістю в захисті інтересів болгарської громади й перебувало в опозиції до центральної влади з багатьох питань, це ніяк не позначилося на природі протистояння, оскільки радикалізм болгарських діячів мав інший характер: критика старої партійної номенклатури, вимоги щодо створення національних округів (на території Молдови й України) та, відповідно, подвійного громадянства. Незважаючи на друк Товариством інформаційного бюлетеня «Светлина», «РК» визнав за необхідне «уповні інформувати населення» про діяльність «усіх без винятку» національних товариств (24.10.1992. – С. 3)

Ухвалення Закону України «Про національні меншини в Україні» від 25 червня 1992 р., який мав рамковий характер з надзвичайно розмитими дефініціями [7, с. 204], спричинило невдоволення болгарських радикалів. Не приховуючи свого неприйняття багатьох ідей (зокрема політичного спрямування) Товариства імені Св. Кирила та Мефодія, «Роден край» водночас демонстрував «етнічну» солідарність і з критикою виступав дозовано. Проте, щоб більш виразно окреслити свою позицію, редакція передрукувала з «Одесских известий», офіційного органу облради народних депутатів, статтю «Зов Ялпуга» (21.11.1992), у якій Г. Садовниченко в ідкій, сатиричній манері викрив недолугий сепаратизм болгарських ватажків, їхнє прагнення узурпувати владу, використовуючи риторичку національного відродження.

Демарш редакції ніяк не позначився на підтримці ініціатив болгарського товариства, приміром, в освітній сфері (05.12.1992. – С. 1; 1993. – №№ 17, 26): Н. Тодоров у властивій йому безапеляційній манері затаврував районну й обласну владу за русифікаторську проімперську політику. Власне, представники метрополії теж вважали, що українські болгары в від-

стоюванні своїх прав значно відстають від інших національних меншин [10]. Дискусія навколо вибору мови викладання у відродженій Болградській гімназії та позиції влади в цьому питанні стала одним з небагатьох питань болгарського національного відродження, в якому позиції А. Гайдаржі та його одвічних опонентів збіглися (1993. – № 28–29).

Восени 1990 р. в Болграді була предметно озвучена ідея створення Асоціації болгар СРСР. Про розробку програми та статуту організації, окреслення завдань, що постануть перед організацією, газеті розповів Н. Тодоров (1990. – № 18. – С. 3), один з лідерів Болградського товариства і його майбутній голова.

Оскільки на початку 1991 р. вся пропагандистська машина СРСР, гвинтиком якої залишався «Роден край», працювала над підготовкою до проведення Все-союзного референдуму, до питання про створення Асоціації болгар газета повернулася лише в березні. Предметом схвильованості редакції стала надмірна, на її думку, активність Товариства імені Св. Кирила та Мефодія, яке провело широку організаційну роботу і робило все можливе, щоб не допустити до участі в з'їзді партійну номенклатуру. Редакція побюювалася, що новостворена Асоціація перетвориться на інструмент у руках «кількох людей з хворобливими амбіціями» (1991. – № 10. – С. 1). Услід за відомим російським етнологом Ю.І. Семеновим [9, с. 72], можна сказати, що «Роден край» виступив проти честолюбних амбіцій місцевої інтелігенції, яка прагнула монополізувати політичне й духовне життя діаспори.

Невдовзі у рубриці «Гледна точка» з'явилася знакова стаття відомого історика І. Грека (м. Кишинів) «Асоціація болгар України: якою їй бути?» (1991. – № 14. – С. 2). Болгарська інтелігенція Молдови, історично більш організована та консолідована, швидше за своїх колег з України еволюціонувала в напрямку розуміння функцій та завдань, покладених на культурно-просвітні товариства. Автор визнав, що, всупереч статуту та програмним документам, болгарські організації Бессарабії, відповідаючи на нагальні потреби доби, змушені займатися й суспільно-політичною діяльністю. На думку історика, новостворена Асоціація передусім повинна стати виразником суспільної позиції болгарського населення, органом контролю національної політики суверенних держав. Таким чином, своїм авторитетом І. Грек легалізував табуовану донедавна тему.

Назвавши судження вченого цілком логічними, на підтримку І. Грека виступив Л. Георгієв – викладач з Болгарії, що працював в Україні за контрактом. Проблемною статтею «Дев'ять разів відмір, а один відріж!» (1991. – № 16. – С. 2) він започаткував свою тривалу і плідну співпрацю з газетою. Розуміючи, що загалом консервативне болгарське населення Бессарабії з недовірою поставиться до «еретичних думок» І. Грека, Л. Георгієв закликає переймати досвід серболужицького народу, еліта якого переймалася й питаннями суспільно-політичного життя. Судячи з усього, Георгієв керувався положенням про те, що «в міру політизована етнічність у перехідні часи виявляє високі мобілізаційні якості» [8, с. 46].

Згадані дві публікації залишилися єдиними в новоствореній рубриці «Асоціація болгар СРСР: якій їй бути?». Незважаючи на активну підготовку бессараб-

ських активістів до Першого з'їзду болгар СРСР, кілька номерів газети (№№ 17–19) не містили жодної інформації про подію, яка, за задумом організаторів, мала стати поворотним моментом у житті болгарської національної меншини.

Звіт про роботу з'їзду та створення Асоціації (№ 22) став завершальним актом в інформаційній кампанії редакції з висвітлення події, що розколола болгарську громаду і продемонструвала різні підходи до питання захисту національних інтересів у суспільній, соціально-економічній та духовній сфері.

Як бачимо, задеклароване редакцією висвітлення діяльності культурно-просвітніх товариств обмежувалося ідеологічним протистоянням з болгарськими активістами. Поза увагою якийсь час залишилося й створене ще влітку 1989 р. Одеське болгарське товариство ім. Благоєва (голова В. Кир'язов), до складу правління якого увійшли представники місцевої інтелігенції, а також державних і партійних структур. Ця обставина дозволила Н. Атанасовій охарактеризувати болгарський національний рух як класичний приклад вдалого ідеологічного контролю з боку державного апарату [1, с. 4]. На цьому тлі несподіванкою стала публікація емоційного листа П. Пінті (під назвою «Товариство бездіяльності»), в якому автор закликав до розпуску організації (1991. – № 10. – С. 1). Редакція не наважилася коментувати таку резонансну заяву, обмежившись запрошенням читачів до участі в дискусії. Конфлікт було вичерпано, щойно товариство в офіційній відповіді визнало критику конструктивною (1991. – № 15. – С. 1).

Попри свою консолідаційну роль у житті болгарської громади Одещини, газета не приховувала окремих негараздів в організаційній діяльності товариств. Так, приміром, на сторінках видання набув розголосу конфлікт членів Одеського болгарського товариства з його головою В. Кир'язовим (1991. – № 37). У цьому протистоянні симпатії видання опинилися на боці П. Пінті, з обранням якого журналісти пов'язали свої надії на продуктивну роботу (1992. – № 1).

Навесні 1991 р. болгарські культурно-просвітні товариства існували в Криму, Запоріжжі, Приморському р-ні Запорізької обл., Тернівці Миколаївської обл. Але нечисленний штат видання не дозволяв редакції оперативно реагувати на всі події з життя болгарської діаспори в Україні. Тому інформація з Києва, Запорізької, Миколаївської та інших областей про створення нових культурно-просвітніх товариств надходила від самих учасників подій, зазвичай із значним запізненням. Приміром, інформацію від Ст. Намлієва про створення в Приморському р-ні Запорізької обл. культурно-просвітнього товариства «Сдружение» (грудень 1990 р.) газ. «Роден край» опублікувала у квітні 1991 р. З іншого боку, високий освітній рівень нових авторів видання, їхній досвід журналістської діяльності, володіння літературною болгарською мовою мінімізували роботу редакції над адаптацією текстів. Дописувачами та позаштатними кореспондентами газ. «Роден край» стали знані науковці, активні члени товариства «Родолубие» (Київ) І. Стоянов (голова) та Е. Стоянова.

Не випадково саме в матеріалі професора І. Стоянова, людини, що раніше за інших відчула потребу інтеграції болгарської громади в українське суспільство, на

сторінках газети вперше була озвучена думка про створення координаційного центру з об'єднання болгарських товариств в Україні (13.03.1992). Через півроку «РК» повернувся до цього питання, взявши розлоге інтерв'ю у виконувача обов'язків голови київського товариства «Родолубие» М. Балтажі (14.11.1992).

Першим кроком до реалізації цієї ідеї стало звернення голів низки культурно-просвітніх товариств з усіх регіонів України, у якому вони покладають на газету функції координаційного центру з підготовки до проведення установчих зборів (1993. – № 16).

Упродовж кількох місяців, що передували створенню Асоціації в жовтні 1993 р., видання регулярно і змістовно (з обов'язковим розміщенням матеріалів або їх анонсів на першій сторінці) ознайомлювало читачів з перебігом підготовки. Крім заміток про проведення робочих нарад, консультацій, були опубліковані також й репліки рядових членів національних товариств (у такий спосіб постійні заклики редакції до обміну думками нарешті були реалізовані). Проект статуту Асоціації болгарських національно-культурних товариств та організацій України, попри заклики редакції до обговорення (1993. – № 30), читачі видання залишили без належної уваги.

Про високий авторитет газети серед активістів болгарського відродження свідчить той факт, що обрання президентом Асоціації Ф. Каражекова відбулося саме з ініціативи видання.

Поступово змінилося усвідомлення виданням своєї ролі й місця в житті болгарської громади всієї країни: усім охочим створити національно-культурні товариства «РК» (єдина організація з республіканським статусом серед колективних членів Асоціації) пропонує організаційну підтримку (1993. – № 49), а також закликає поповнити лави Асоціації.

Серед окремих прорахунків редакції можна назвати неналежну увагу до створення в Криму Республіканського товариства імені П. Хілендарського (28.01.1995. – № 4. – С. 3). На нашу думку, масштаб цієї події (героїчні зусилля кількох тисяч репатріантів зі збереження національної самобутності) попервах не був гідно оцінений виданням: наступне повідомлення з життя Товариства з'явилося в жовтні 1995 р. (№ 42. – С. 2). І лише візит до Одеси одного з очільників кримських болгар І. Абажера дав змогу читачам «РК» отримати більш детальну інформацію про життя земляків, лідери яких не приховували своїх планів надати болгарського національному руху нового, політично-го забарвлення (1995. – № 45).

Число матеріалів з життя болгар у Запорізькій області різко зросло під час проведення урочистостей з нагоди чергової річниці переселення бессарабських болгар до Таврії. Подібні заходи відбувалися за участі перших осіб держав та представників національних культурно-просвітніх товариств, у супроводі численних журналістів. Це давало змогу виданню використовувати інформацію не лише власних кореспондентів, а й їхніх колег з Болгарії.

Інформація про діяльність Товариства імені Хр. Ботева в Тернівці (Миколаївська область) надходила передусім завдяки активності його голови Є. Димо, матеріали з Харкова друкувалися за підписом голови місцевого товариства М. Станчева.

Очливши газету і прагнучи зробити її багатофункціональною [6, с. 163], цікавою для всіх представників болгарської громади, незалежно від ступеня політичної активності, освіти та віку, Д. Костова відмовилася від надмірного офіціозу у висвітленні діяльності національних товариств.

Висновки. Відродження болгарської національної преси в Україні стало водночас і передумовою, і наслідком появи культурно-просвітніх товариств та організацій.

Створення Асоціації значно поліпшило якість інформаційного наповнення газети «Роден край», оперативність у подачі інформації. Участь очільників національних товариств з усієї країни в різноманітних заходах організації (переважно в Одесі) значно полегшила роботу редакції зі збору матеріалу. Це позитивно

позначилося на кількості та змісті матеріалів з життя культурно-просвітніх товариств. Додатковим чинником підвищеної уваги «РК» до окреслених проблем став факт поєднання Д. Костовою посад заступника головного редактора видання та відповідального секретаря Асоціації болгарських національно-культурних товариств та організацій.

Провину за пасивність читачів в обговоренні багатьох порушуваних редакцією нагальних проблем покладаємо зокрема і на саме видання, матеріалам якого подекуди бракувало актуальності та гостроти. З іншого боку, критика журналістів «РК» на адресу Товариства бессарабських болгар імені Св. Кирила та Мефодія, що мала на меті протистояти організаційному дисбалансу та психологічному сум'яттю всередині громади, відвернула від газети чималу читацьку аудиторію.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Атанасова Н. Болгарський рух в Україні: деякі питання сучасного розвитку / Культура болгар України: Міжнародна наук.-теор. конф. – Одеса : Маяк, 1997. – С. 3-7.
- [2] Болгари в Україні: наук.-допом. бібліогр. покажч., 1917 – 1941. – Київ : Кн. палата України, 2000.
- [3] Дихан М.Д. Болгарські національні райони в Україні у 20-30-х роках / М.Д. Дихан. – Одеса : Маяк, 2004.
- [4] Захаржевська В.О. Роль Укрдержзнацменвидаву в розвитку духовної культури болгарської діаспори в Україні / Відродження мов і культур західних та південних слов'ян в Україні. – Київ : Вежа, 1995. – С. 71-75.
- [5] Колісник Ю.В. Преса національних меншин України або як навчитись любити свою націю / Ю.В. Колісник. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – 144 с.
- [6] Костова Д. Газета «Роден край» – очаг и трибуна болгарского национального возрождения в Украине / Всеукраїнській болгарській асоціації – 10 років. – Одеса : Маяк, 2003. – С. 162-168.
- [7] Мицик В.В. Права національних меншин у міжнародному праві / В.В. Мицик – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 287 с.
- [8] Нагорна Л. Українська етнопсія: криза ідентичності / Національна інтеграція в полікультурному суспільстві: український досвід 1991 – 2000 років. – К. : Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України, 2002. – С. 45-61.
- [9] Семёнов Ю.И. Этнос, нация, диаспора // Этнографическое обозрение. – 2000. – № 2. – С. 64-73.
- [10] Симеонов И. Проблемът за формиране на българска интелегенция всред българската общност в Украйна / Българска Бесарабия. – Болград, 2005. – Вип. 3. – С. 129-131.

REFERENCES

- [1] Atanasova, N. Bulgarian Movement in Ukraine: some issues of modern development / Culture of Bulgarians of Ukraine. – Odesa : Maiak, 1997. – P. 3-7.
- [2] Bulgarians in Ukraine: 1917 – 1941. – Kyiv : Kn. palata Ukrainy, 2000.
- [3] Dykhan, M.D. Bulgarian national areas in Ukraine in the 20-30's. / M.D. Dykhan. – Odesa : Maiak, 2004.
- [4] Zaharzhavska V.O. Role of the Ukrderzhnatsmenvydav in the development of spiritual culture of the Bulgarian Diaspora in Ukraine / The revival of languages and cultures of western and southern Slavs in Ukraine. – Kyiv, 1995. – P. 71-75.
- [5] Kolisnyk, Yu.V. Media of national minorities of Ukraine or how to learn to love your nation / Yu.V. Kolisnyk. – Cherkasy: Brama-Ukraina, 2006. – 144 p.
- [6] Kostova, D. The Newspaper "Rodan Krai" – hearth and the tribune of the Bulgarian national revival in Ukraine / It is 10 years to Bulgarian-Ukrainian association. – Odesa : Maiak, 2003. – P. 162-168.
- [7] Mytsyk, V.V. The rights of national minorities in the international law / V.V. Mytsyk. – Kyiv : Publishing and printing center "Kyiv University", 2004. – 287 p.
- [8] Nagorna, L. Ukrainian etnonation: identity crisis / National integration in a multicultural society: Ukrainian experience 1991 – 2000. – Kyiv : Institute of Political and Ethnic Studies of NAS of Ukraine, 2002. – P. 45-61.
- [9] Semenov, Yu.I. Ethnos, Nation, Diaspora // Ethnographic Review. – 2000. – № 2. – P. 64-73.
- [10] Simeonov, I. The problem of forming of Bulgarian intellectuals inside the Bulgarian community in Ukraine / Bulgarian Bessarabia. – Bolgrad, 2005. – Vol. 3. – P. 129-131.

The organizational role of the newspaper "Rodan Krai" (Odesa) in the creation and promotion of national and cultural societies of the Bulgarian community in Ukraine

V.M. Shvets

Abstract. The role of the newspaper "Rodan Krai" in the creation and popularization of the Bulgarian national and cultural societies in Ukraine is studied in the article. The period studied of 90th of XX century is characterized by the rejection of Soviet dogmas and by the process of search for new approaches in functioning of ethnic minorities. Analysis of editorial policy of the newspaper on national societies that led an active political activity including autonomist feature is given. The initiative of the newspaper "Rodan Krai" on creation in Ukraine of the Bulgarian Association of national and cultural societies and organizations, and election of its leaders is analyzed.

Keywords: media of national minorities, editorial policy, national and cultural societies, "Rodan Krai"